

оплати праці, підвищення пенсійного забезпечення, загальнообов'язкового державного соціального страхування, надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми й малозабезпеченим сім'ям¹.

На жаль, ситуація на краще принципово не змінилася й донині, а за останніх економічних потрясінь у країні ще й погіршилася. Існуюча сьогодні система державних соціальних стандартів не є цілісною, доволі далека від сучасних економічних реалій і застосовується без урахування фінансових можливостей держави.

Таким чином, постійна й багато в чому дискусійна проблема – соціальне призначення сучасної держави, яке охоплює широку сферу діяльності, спрямованої на нормальне, безконфліктне існування суспільства. Держава сьогодні є соціальним арбітром, органом керівництва загальними справами, організатором багатьох важливих заходів, без здійснення яких неможливе функціонування сучасного соціуму. Превалюючим у цьому процесі є закріплення й забезпечення прав, можливостей і свобод людини, екологічної безпеки, технічного прогресу, здоров'я нації, безконфліктного існування суспільства, гідного прожиткового рівня народу, підтримання науки, культури, освіти, виправлення гендерної асиметрії.

УДК 349.3

СОЛІДАРНІСТЬ ЗАСАДНИЧА КАТЕГОРІЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Ярошенко О. М.,

*професор кафедри трудового права
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого,
д-р юрид. наук, професор*

Як у минулі часи, так і на сучасному етапі суспільного розвитку соціальне питання ґрунтується на ідеї солідарності, можливості охопити всі питання взаємодопомоги, запобігання соціально-

¹ Про посилення контролю з боку профспілок за дотриманням державних соціальних стандартів і нормативів та державних соціальних гарантій : постанова Федерації професійних спілок України від 10.06.2010 р. № П-41-6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/FIN58285.html.

негативним явищем і співробітництва. В організованому суспільстві надається значення взаємовідносинам між багатими й бідними, сильними і слабкими, здоровими і хворими, висуваються вимоги до життя на мирних засадах. Суть соціального питання полягає у вивченні всього того, що сприяє створенню кращих і справедливих взаємовідносин між членами суспільства, утвердженню соціальної справедливості, забезпеченню матеріального й інтелектуального благополуччя людства. Розвиток будь-якого суспільства, утвердження ідей правосуддя, рівності й гуманності повинні відбуватись виключно на основі соціальних реформ.

Мета будь-якої соціальної реформи полягає в тому, щоб ліквідувати соціальну напругу, встановити злагоду в суспільстві, подолати соціальну несправедливість і створити законодавство, яке стимулюватиме прогрес і гарантуватиме забезпечення захисту й підтримки тим, хто їх потребує.

Однією з особливостей соціального забезпечення є ідея солідарності, яка виникає із самого факту суспільного життя. Вона впливає з почуття взаємної відповідальності, що поєднує громадян як членів суспільства, об'єднує всі покоління – минуле, теперішнє й майбутнє. Солідарність є підґрунтям будь-якого суспільства. Людина не здатна ні до чого без допомоги останнього. Вона є соціальною особистістю, створена, щоб жити в суспільстві. Кожна людина становить частину єдиного солідарного цілого.

Принцип солідарності полягає в перерозподілі коштів від працездатних – непрацездатним, від здорових – хворим, від працюючих – безробітним. При цьому працюючі відраховують частину свого доходу на утримання безробітних під зобов'язання держави, яка гарантує їм у разі втрати роботи здійснювати відрахування на їх утримання або утримання їх сімей. Розглядуваний принцип своїм корінням сягає традицій часів цехів і гільдій середньовічної Європи, коли популярними були каси взаємодопомоги, які утворювалися за рахунок особистих внесків кожного члена цеху або гільдії і які спрямовували свою діяльність на захист матеріальних інтересів тих членів професійних об'єднань, які втрачали здатність до праці.

Ідеї солідаризму поширились наприкінці XIX – на початку XX ст. Їх теоретичною базою стали погляди Огюста Конта на суспільство як єдине ціле. В ідеологічному аспекті ці погляди протистояли індивідуалізму, лібералізму, а також соціалізму (комунізму).

Солідаризм – це вчення про суспільство, яке встановлює солідарність різних соціальних груп і класів. Воно протистойть тоталітарним ученням класової і расової боротьби. На першому місці постає особистість. Але, на противагу індивідуалізму й лібералізму, вона може бути лише метою, а не засобом. Зв'язки, які об'єднують людей у суспільстві, є узами солідарності, взаємодопомоги і взаємозалежності. Солідаризм підкреслює, що особистість не існує сама по собі. Своїми знаннями, культурою, взагалі своїм існуванням конкретна людина зобов'язана іншим. Людське «я» неможливо відділити від «ми», а поєднання особистого «я» і загального «ми» – підґрунтя будь-якого демократичного суспільства, будь-якої цивілізованої держави.

Значний внесок у побудову політико-правової концепції на засадах ідей солідарності зробив видатний правник Леон Дюгі, який на початку ХХ ст. запропонував ідею соціального права. Науковець зазначав, що кожна соціальна група виконує певну функцію. Саме цим обумовлена соціальна солідарність, заснована на взаємній залежності, яка об'єднує між собою членів роду людського.

Мета держави – враховувати загальнонародні інтереси, загальну солідарність з громадянами. У задоволенні справедливого інтересу кожного індивіда заінтересований не тільки він сам, а й усі громадяни. Це інтерес загальний, народний, державний. Один за всіх і всі за одного. Кожен політичний рух зобов'язаний мати таку програму всенародної справедливості, органічної рівноваги, загальнодержавних інтересів, надкласової солідарності і природних прав, яка враховує всі верстви й усі класи. Солідарні інтереси – основа життя суспільства. Солідарність і загальний добробут пов'язують суспільство, відображають взаємодовіру людей.

Сучасне має свої корені в минулому. Будь-яке покоління перебуває в тісному зв'язку з попереднім, від нього отримує фізичні й моральні якості, економічне становище, мову, філософію, науку. Сучасне готує спадок майбутньому на підставі того, що отримало з минулого. Діти будуть зобов'язані умовами свого існування тому моральному й матеріальному спадку, який їм залишать батьки.

Доктрина солідарності, поєднуючись з теорією суспільного договору (її розвивали Жан-Жак Руссо, Огюст Конт, Герберт Спенсер), є безперервним зв'язком між наслідком і причинами в просторі та часі. Саме ця доктрина нагадує, що ми народжені не знищувати одне одного або шкодити одне одному, а, навпаки, щоб жити

разом. Вона вказує: розвиток будь-якої особистості може бути за умови постійної співпраці. Завдяки солідарності людина в разі необхідності отримує соціальне забезпечення за правом, а не через милість чи благодійність.

У сучасних умовах однією з важливих гарантій реалізації права на соціальне забезпечення стало загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Воно містить право на забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Принципи соціального страхування визначені в Основах законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також у спеціальних законах з різних видів страхування. Серед них особлива увага акцентується на солідарності й субсидуванні. Це означає, що у страхуванні здоровий платить за хворого, працездатний утримує непрацездатного, працюючий і суспільство в цілому підтримують безробітного. У пенсійному страхуванні діє так званий «договір поколінь» – сучасні платники страхових внесків фінансують нинішніх пенсіонерів. Для соціально-забезпечувальних відносин характерне використання методу соціальної солідарності в розподілі соціальних коштів.

Солідарність означає спільність інтересів, єдність дій, спільну відповідальність. Кожна людина як член суспільства несе відповідальність за існування інших у його складі, і ця відповідальність має взаємний характер. Держава має заохочувати особистість до служіння суспільству. Бувають випадки, коли людина не може отримати допомогу, підтримку від сім'ї, друзів, спілок чи об'єднань, членом яких вона є, або цієї допомоги недостатньо. На цей випадок існує державна система соціального забезпечення. Можливість реалізації права особи вимагати від держави забезпечення в разі настання соціального ризику існує завдяки, так би мовити, механізму передачі добробуту, який є втіленням ідеї солідарності. Кожен індивід (покоління) робить своєю працею внесок у суспільний добробут, щоб за необхідності суспільство мало можливість здійснити підтримку конкретного індивіда.

Система принципів права соціального забезпечення базується на ідеї солідарності. Перші є продуктом людської діяльності, результатом якої вони виступають і інтереси якої вони задовольняють. Принципи є соціальними явищами, як за джерелом виникнення, так і за змістом: їх виникнення зумовлюється потребами

суспільного розвитку і в них відображаються закономірності суспільного життя. Без урахування цих істотних моментів неможливо пояснити і зрозуміти особливе значення принципів для послідовного узгодження людської діяльності з вимогами об'єктивних соціальних закономірностей. Усе це повною мірою стосується і принципів права – специфічного прояву певної частини загально-соціальних принципів у правовій системі.

Під принципами права соціального забезпечення слід розуміти основні керівні положення (ідеї), які відбивають сутність, найважливіші особливості й ознаки, загальну спрямованість норм права соціального забезпечення, а також стратегічні напрямки соціальної політики держави в реалізації соціально-економічних прав і свобод людини. З'ясування й вивчення принципів має важливе як теоретичне, так і практичне значення. Без урахування й ретельного розгляду загальних засад ми не матимемо можливості правильно обґрунтовувати прийняття нових законів і визначати напрямки розвитку соціального законодавства, не зможемо ні належним чином його тлумачити, ні ефективно застосовувати його норми, що особливо важливо в умовах переходу до нових засад у соціальному забезпеченні. Виняткового значення усвідомлення справжньої ролі принципів права соціального забезпечення набуває в процесі прийняття законодавчих актів і постановки питання щодо кодифікації законодавства із соціального забезпечення.

Принципи відіграють суттєву роль у становленні й розвитку соціального забезпечення, а саме: а) служать засадами об'єднання окремих норм в єдину логічну систему; б) дозволяють визначити специфічні ознаки галузі; в) дають можливість ретельно і змістовно усвідомити зміст конкретних норм із соціального забезпечення й визначити загальну спрямованість та основні тенденції розвитку права соціального забезпечення; г) допомагають правильно розуміти зміст законодавства про соціальне забезпечення та його взаємозв'язок з економікою, соціальною політикою держави, правосвідомістю; д) є основою для здійснення тлумачення правових норм, особливо в тих випадках, коли в різних нормативних актах містяться протиріччя.